

Воропай Т. С.,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ,
д-р філос. н., проф.

Соборність й ідентичність

Соборність України, проголошена на початку 1919 року, протягом наступних десятиліть піддавалась жорстоким випробуванням. Вони не скінчилися і сьогодні, перш за все через події в Криму і в окремих районах Донецької та Луганської областей. Було б фатальною помилкою вважати, що «все розсмокчеться само по собі» і «справедливість восторжествує» автоматично «під егідою ОБСЄ» чи когось іншого. У пошуках коректного розв'язання поточних проблем соборності варто, на нашу думку, свідомо спертися як на всебічний незаангажований аналіз глобальної ситуації, так і на локальний чинник національної ідентичності.

Ідентичність є сталою ознакою осіб чи спільнот за умов миру і стабільності, але вона проблематизується за кризових умов (війна, революція, соціальна криза тощо), коли особа чи спільнота усвідомлює не лише те, ким вона є, але й переосмислює те, ким вона хоче або мусить бути. Національна ідентичність означає політичну суб'єктність того, кого без неї геополітично вважають лише об'єктом міжнародних відносин. Чинник ідентичності навіть невеликої чи молоді громадянської, або політичної, нації здатен серйозно плутати карти у геополітичних розкладах «серйозних світових гравців».

У 1996 році Семюель Хантінгтон надрукував книгу «Зіткнення цивілізацій», присвячену світові після часів холодної війни. Головна її ідея полягала у тому, що в сучасному світі моделі згуртованості, дезінтеграції і конфлікту визначають культура і культурна ідентифікація. Культурне домінує над політичним та ідеологічним. З огляду на це С. Хантінгтон констатував, що «Україна є розколотою країною». На його думку, під час ймовірного розділу України буде більше насильства, ніж при розпаді Чехословаччини, але він буде куди менш кривавим за розпад Югославії.

Американський політолог Джордж Фрідман у виданій в 2009 році книзі «Наступні 100 років» пропонує свій геополітичний прогноз. Перебіг світової політики у часі й просторі він поєднує з передбаченням майбутніх технологій, головним чином воєнних. На його думку, домінування США у XXI столітті триватиме: «Росія обов'язково намагатиметься встановити свої порядки, а США обов'язково спробують цьому завдати. Але в кінцевому рахунку Росія не зможе перемогти». Та «нове

поглинання Білорусі і України російською зоною впливу станеться протягом наступних 5 років. Коли це відбудеться, Росія повернеться до кордонів з Європою, котрі відповідають тим, що існували у період між двома світовими війнами». Цей прогноз, термін якого наразі вже сплив, підтвердився лише почасти, найменше щодо України. Тому, мабуть, в останньому докладі приватної розвідувально-аналітичної компанії STRATFOR, президентом якої є Дж. Фрідман, прогноз для нас висловлений у досить обтічній формі: «Нинішній конфлікт з Росією за Україну буде залишатися у центрі міжнародної системи у найближчі декілька років, але ми не вважаємо, що Російська Федерація здатна проіснувати у своєму нинішньому вигляді ще десять років... На захід від Росії Польща, Угорщина і Румунія спробують повернути регіони, втрачені колись у боротьбі з росіянами. Вони спробують приєднати Україну і Білорусію» (лютий 2016).

Картина буде неповною, якщо не згадати студії та прогнози російських геополітиків. Книга Є. В. Гільбо «Постіндустріальний перехід і світова війна» (2013) видається тут однією з найбільш знакових. Головна її тема – прийдешня світова війна, що з фази окремих конфліктів переходить у глобальну фазу. Наскрізна ідея книги – кінець національної держави як такої і переформатування світу корпоратократією – не є новою (про це давно пишуть У. Бек, З. Бауман, С. Хантінгтон, І. Валлерстайн й інші дослідники зі світовим ім'ям). Для України і Росії наслідки цього процесу, за Є. В. Гільбо, будуть вельми негативними («...державна – це вже ілюзія, і робота у неї – не ухвалювати рішення, а оформлювати стан справ, що склався»; функція президента не лише в Україні, але «навіть у вмираючій державі РФ – чисто піарна», «...ще до закінчення знищення України терористична війна перекинеться на РФ» тощо). При цьому наголос Є. В. Гільбо робить не на стосунках Росії й України, а на «світовому закуліссі»: «...війну веде світова корпоратократія проти Росії»; в Україні «вирішено провести етнічну чистку всіх слов'ян і зробити чисто мусульманську територію», оскільки «між РФ або тим, що від неї залишиться, і Європою має бути культурно чужий простір» і т. п.

Інші російські експерти ще більш категоричні й войовничі. Такий собі Р. В. Іщенко, президент Центру системного аналізу і прогнозування, лякає війною не тільки Україну, а, передусім, Європу, яка, ухваливши проект «Східне партнерство», «вдерлася до зони життєвих інтересів Росії». «Після того, як громадянська війна запалає на всій території колишньої України, питання її переносу на європейську територію стане питанням часу, а не принципу». Впевненість, що війна запалає, Р. В. Іщенко пояснює тим, що «США зацікавлені Україну підпалити, а Росія без ЄС не зможе відрубати палию руку, ЄС же закрив очі, тремтить за стіною і сподівається, що пронесе. Так само, з об'єктивних причин, Ро-

сія не зможе запобігти підпаду Європи, а він набуде невідворотності, як тільки стане зрозуміло (майже зразу і стане), що підпал України не дав очікуваного результату». Прогнози Р. В. Ішенка ґрунтуються на упевненості, що «нині про Україну, з точки зору геополітики, можна забути».

Професор московського науково-дослідницького університету «Вища школа економіки» С. О. Медведев вбачає у тоні і стилістиці низки експертів ознаки «російського ресентименту», спрямованого саме на те, щоб позбавити Україну здатності бути суб'єктом політичної активності, ідентичності як такої. Уперте небажання Путіна бачити реальні сили і процеси, що привели до Беслану і до Майдану (крах неопатримональних режимів на Кавказі і в Києві, що підтримувалися Москвою), прагнення все звалити на підступи США – це є типовий ресентимент, спроба перенести власні невдачі на фігуру зовнішнього ворога, наголошує авторитетний російський вчений.

Час минає і пропутінська геополітична футурологія, попри цинічне красномовство, виявляє свою помилковість. Причина цього, на мою думку, комплексна: по-перше, спроби поєднати правду і брехню, так звана «напівправда»; по-друге, суміш нібито об'єктивних наукових підходів і заангажованої пропагандистської риторики; по-третє, розгляд подій у статичній, а не в динамічній, тоді як сила геополітичних прогнозів полягає як раз у тому, щоб постійно розпізнавати нові тенденції, своєчасно корегувати передбачення. До того ж виникають і «незручності з ідентичністю», коли треба чесно собі визнати, що молода українська громадянська нація, ідентичність котрої протягом десятиліття загартувалась досвідом Помаранчевої революції революцій й Революції гідності, здатна впливати на справи у державі та світі, а не бути просто «електоратом», який «випускає пару», лежачи на дивані біля телевізора чи блукаючи у безкраїх соціальних мережах.

З іншого блоку, українцям як молодій громадянській нації, не слід легковажити ані прогнозами серйозних світових геополітиків, ані проявами «російського ресентименту», оскільки вони не позбавлені певних підстав: без подальшого укріплення власної ідентичності, яке зовсім не зводиться до «випускання пари», лежачи на дивані біля телевізора чи блукаючи у безкраїх соціальних мережах, започаткована майже століття тому справа соборності не буде успішною.